

Małgorzata Juchniewicz, Barbara Grzybowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA INNOWACJI W PRZEDSIĘBIORSTWACH PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO

SOURCES OF FUNDING FOR INNOVATION IN THE FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

Słowa kluczowe: przemysł spożywczy, innowacje, źródła finansowania

Key words: food industry, innovations, sources of funding

Synopsis. Wśród źródeł finansowania działalności innowacyjnej podstawowe znaczenie mają środki własne przedsiębiorstw uzupełniane kredytami i pożyczkami bankowymi. Ważną rolę w kształtowaniu aktywności innowacyjnej odgrywają również finansowe instrumenty wspierające procesy wdrażania innowacji, które wynikają z realizacji polityki innowacyjnej państwa. Oferta pomocy w ramach budżetu krajowego jest udzielana m.in. w formie dopłat do oprocentowania oraz gwarancji i poręczeń. Natomiast wsparcie z UE oferowane jest głównie w postaci różnych programów. W latach 2007-2013 podmioty działające w branży spożywczej mogą korzystać przede wszystkim z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Istotne wsparcie może pochodzić również z PO Innowacyjna Gospodarka, szczególnie po zmianach umożliwiających aplikowanie także firmom zatrudniającym ponad 750 osób. Polska należy do tych krajów, w których przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego częściej korzystają z oferty publicznego wsparcia pochodzącego z UE niż z pomocy krajowej.

Wstęp

Przystąpienie Polski do UE było czynnikiem dynamizującym rozwój przemysłu spożywczego. Znalazło to swój wyraz w uzyskaniu przewagi komparatywnej w handlu zagranicznymi produktami rolno-spożywczymi, a tym samym we wzroście eksportu i poprawie salda handlu zagranicznego. Eksport artykułów rolno-spożywczych w latach 2004-2008 zwiększył się o 115%, a import o 125% [Rowiński 2010]. Podstawowym źródłem konkurencyjności były przewagi cenowo-kosztowe wynikające z niższych cen produktów rolnych, czynników produkcji i marż przetwórczych. Przewagi te, jak wynika z badań Urbana i innych [2010], będą ze względu na konwergencję cen coraz mniejsze. Wzrastać będzie znaczenie pozacenowych instrumentów konkurencyjności, wśród których istotną rolę odgrywa wdrażanie innowacji. Przemysł spożywczy jako sektor tradycyjny, nie należy do tych o najwyższym poziomie innowacyjności. Potwierdzeniem tego jest m.in. brak firm branży spożywczej w grupie przedsiębiorstw, które można zaliczyć do organizacji wysoce efektywnych, tzw. HPO [Baruk 2009]. Spośród branż niskiej techniki, producenci żywności należą do tych o wysokiej aktywności innowacyjnej. Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego plasują się na trzecim miejscu w kraju pod względem nakładów na podmiot, zaraz za branżą tytoniową i produkującą masę włóknistą [Juchniewicz 2009].

Zakres działalności innowacyjnej przedsiębiorstw determinują w znacznym stopniu środki finansowe na nią przeznaczane. Poziom zaangażowania finansowego ma tym większe znaczenie, że wiele badań [Sosnowska i in. 2003, Szulakowski 2004, Woodward 2003, Grzybowska, Juchniewicz 2005] wskazuje, iż jest to jedną z głównych barier procesów innowacyjnych. Luka kapitałowa, ograniczająca innowacyjność nie tylko pojedynczych przedsiębiorstw, ale i całej gospodarki, wynika zdaniem Klonowskiego [2009] z dwóch powodów. Pierwszym z nich jest niedobór własnych środków na działania związane z wdrażaniem innowacji, natomiast drugim – ograniczenia w dostępie do zewnętrznych źródeł ich finansowania. Mazurek-Kucharska i inni [2008] potwierdzają, że w Polsce dostępność finansowania jest głównym problemem prowadzenia działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. Podają przy tym, że jest ona niższa niż w pozostałych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Problemy z uzyskaniem zewnętrznych źródeł finansowania dotyczą także przedsiębiorstw przemysłu spożywczego. Z tego względu celem pracy było scharakteryzowanie źródeł, z których korzystają przedsiębiorstwa produkujące artykuły spożywcze finansując procesy zwią-

zane z wdrażaniem innowacji. Szczególną uwagę zwrócono na środki publiczne, które stanowią ważne wsparcie wydatków przeznaczanych na innowacje. Środki te mogą być istotnym czynnikiem wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw tej branży, zwłaszcza w perspektywie finansowej 2007-2013.

Metodyka badań

Finansowanie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw stanowi jeden z ważniejszych czynników mających wpływ na aktywność przedsiębiorstw w zakresie podejmowania działań zmierzających do wdrażania innowacji. W pierwszej części opracowania wskazano z jakich możliwości finansowania innowacji korzystają przedsiębiorstwa branży spożywczej. Natomiast w drugiej skoncentrowano się na jednej z takich możliwości – publicznym wsparciu finansowym innowacyjnych działań. Zidentyfikowano oferty, z jakich mogą korzystać przedsiębiorcy w Polsce oraz jaka jest skala korzystania z tego typu wsparcia wśród krajów europejskich. W tym celu wykorzystano dane pochodzące z badań statystycznych dotyczących innowacyjności, które są realizowane w ramach wieloletniego projektu badawczego Community Innovation Survey (CIS) koordynowanego przez Eurostat. Obecnie prowadzone są cyklicznie co dwa lata (wcześniej – co cztery) w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz funkcjonujących w sektorze usług, w których zatrudnienie przekracza 9 osób [Oslo manual... 2005]. Celem CIS jest uzyskanie informacji na temat działań innowacyjnych przedsiębiorstw krajów członkowskich UE (a także kilku innych) oraz monitoring zmian, jakie dokonują się w tych krajach w kolejnych latach. Wyniki publikowane są w raportach European Innovation Scoreboard (EIS).

W opracowaniu wykorzystano dane pochodzące z 5 edycji badań CIS przeprowadzonych w 2007 r. (pozyskane informacje dotyczą działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w latach 2004-2006, a tzw. rokiem odniesienia był 2006 r. – niektóre dotyczyły wyłącznie tego roku¹). Są to najnowsze dane dostępne w bazie Eurostatu [Results of the community... 2006] chociaż należy dodać, że odbyły się już kolejne rundy badań (ostatnie dotyczą 2009 r.). Obecnie można zapoznać się jedynie ze zbiorczym opracowaniem ich wyników [European Innovation... 2009], natomiast nie są jeszcze dostępne szczegółowe dane liczbowe w postaci bazy danych. Zakres danych, które wykorzystano w analizie, dotyczył finansowania innowacji ze środków publicznych [Public funding... 2010] i obejmował dwie grupy podmiotów: przedsiębiorstwa sekcji D (przetwórstwo przemysłowe) oraz firmy funkcjonujące w ramach tej sekcji – produkcja artykułów spożywczych i napojów (dział 15). W przypadku kilku krajów nie podano danych liczbowych charakteryzujących publiczne wsparcie procesów innowacyjnych. Wynikało to z tego, że ich pozyskanie nie było możliwe ze względu na obowiązującą tajemnicę statystyczną. Przyczyną tego był również brak spójności w gromadzeniu danych statystycznych na poziomie kraju ze standardami obowiązującymi w badaniach CIS, co w efekcie oznaczało, że dane dla tych krajów nie były dostępne.

Formy finansowania innowacji

W procesie finansowania działalności innowacyjnej powszechna jest koncepcja montażu finansowego, to jest pozyskiwania środków pochodzących z różnych źródeł. Możliwość dywersyfikacji zależy od przyjętego w danym kraju modelu systemu finansowego. W większości państw istnieją systemy mieszane, tzn. łączące te zorientowane bankowo i zorientowane na rynek kapitałowy. Tadesse [2006] podkreśla, że system bankowy ma większe znaczenie w przypadku przedsiębiorstw dużych, o znacznym stopniu zawansowania technologicznego oraz innowacjach o większym stopniu nowości. Zaletą systemu rynkowego jest bardziej elastyczna oferta pozyskiwania kapitału. Analiza źródeł finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w Polsce wskazuje, że podstawowym źródłem są środki własne. W 2007 r. stanowiły one blisko 75% nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych [Nauka i technika... 2009]. Duży udział w finansowaniu innowacji odgrywają także kredyty i pożyczki bankowe. Pozostałe instrumenty finansowe, takie jak: fundusze *venture capital/private equity* i fundusze załączkowe miały zdecydowanie mniejsze znaczenie.

¹ Szczegółowy opis zakresu badań CIS5 wraz z porównaniami do wcześniejszych edycji oraz wyjaśnienia dotyczące danych umieszczonych w bazie Eurostatu dostępne są w opracowaniu: Community Innovation Survey. Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS). [www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/inn_esms.htm].

Aktywność innowacyjna przedsiębiorstw zależy m.in. od polityki innowacyjnej państwa, w tym od finansowych instrumentów wspierających procesy wdrażania innowacji. Dofinansowanie działalności innowacyjnej może pochodzić ze środków krajowych lub z budżetu UE. Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w okresie programowania 2004-2006 miały jednak znacznie mniejsze możliwości korzystania z mechanizmów pomocowych niż pozostałe sektory gospodarki. Przede wszystkim, z powodu regulacji wspólnotowej, niemożliwym była aplikacja o wsparcie w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego – Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw (dotacje na inwestycje oraz działalność B+R). Mimo tego sektor przetwórstwa żywności należał do wiodących pod względem skuteczności i tempa wykorzystania unijnych środków [Turczyk 2008]. W latach 2007-2013 głównym programem UE wspierającym producentów działających w branży spożywczej jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Działanie 1.2.2. Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej tego programu skierowane jest do firm zajmujących się przetwórstwem i/lub handlem hurtowym produktami przetwórstwa rolno-spożywczego zatrudniających mniej niż 750 osób lub mających obrót mniejszy niż 200 mln euro. Przedsiębiorstwa mogą starać się o wsparcie na budowę, remont i modernizację zakładu lub też na zakup maszyn, urządzeń, linii technologicznych, środków transportu oraz oprogramowania. W 2008 r. złożono 818 wniosków na łączną kwotę 1631, tys. zł, a liczba zawartych umów to 479. W 2009 r., zarówno liczba aplikujących, jak i wnioskowana kwota wsparcia, były podobne jak w 2008 roku (807 wniosków i 1 902,3 tys. zł). Wyraźnie mniejsza była jednak liczba podpisanych umów – tylko 105 [www.arimr.gov.pl]. Od stycznia 2010 r. uruchomiony został kolejny instrument wsparcia w ramach Krajowego Programu Restrukturyzacji. Ma on na celu przede wszystkim wsparcie rozwiązań alternatywnych do uprawy buraków cukrowych i produkcji cukru w gminach dotkniętych restrukturyzacją sektora cukrowniczego przez modernizację gospodarstw rolnych, tj. zakup nowych maszyn i urządzeń do produkcji rolnej w celu zmiany profilu działalności rolniczej na inny niż uprawa buraków cukrowych oraz wsparcie inwestycji ukierunkowanych na przetwarzanie produktów rolnych na cele energetyczne. W omówionych działaniach nie mówi się wprost o konieczności wprowadzania innowacyjnych zmian, lecz z pewnością część beneficjentów takie działania podjęła. Zakładając, że są to zmiany na poziomie przedsiębiorstwa, można je zaliczyć do innowacji o niskim stopniu nowości.

Programem bezpośrednio związanym z działalnością innowacyjną przedsiębiorstw jest Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG). Firmy mogą się ubiegać o dofinansowanie z tego programu, jeżeli prowadzą rodzaj działalności, który nie jest wspierany w ramach PROW. W ramach tego programu mogą skorzystać z następujących działań: 4.4. Nowe inwestycje o wysokim potencjale innowacyjnym, 4.5. Wsparcie inwestycji o dużym znaczeniu dla gospodarki oraz 1.4.4.1. Wsparcie projektów celowych oraz wdrożenie wyników prac badawczo-rozwojowych. Zasady korzystania ze wsparcia w ramach PO IG różnią się znacznie od tych znanych z PROW. Związane jest to z tym, że jego celem jest wspieranie działań ukierunkowanych na wzrost innowacyjności gospodarki. Korzystne rozwiązania w tym programie, dotyczące branży spożywczej związane są ze zmianami wprowadzonymi w grudniu 2008 r., które umożliwiły aplikowanie o wsparcie także firmom zatrudniającym ponad 750 osób i osiągającym roczny obrót większy niż równowartość 200 mln euro. Wcześniej były one wyłączone ze wsparcia inwestycji, zarówno w ramach programów współfinansowanych z funduszy strukturalnych, jak i z PROW.

Uzupełnieniem wsparcia z UE jest oferta pomocy finansowania w ramach budżetu krajowego, tzw. pomoc krajowa. Jest ona udzielana w formie dopłat do oprocentowania oraz gwarancji i poręczeń. Przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego mogą nadal ubiegać się o kredyty preferencyjne z dopłatą do oprocentowania. W I kwartale 2010 r. banki, łącznie w tym czasie, mogły udzielić kredytów inwestycyjnych o wartości 634,53 mln zł, a w II kwartale 1,07 mld zł. Dopłaty z ARiMR pozwalają obniżyć do 2% w skali roku oprocentowanie takich kredytów [www.arimr.gov.pl]. Z punktu widzenia działalności innowacyjnej największe znaczenie mają kredyty inwestycyjne udzielane w ramach następujących linii kredytowych: linie branżowe (nBR), na inwestycje w zakresie nowych technologii produkcji (nNT) oraz dla grup producentów rolnych (nGP).

Publiczne wsparcie działalności innowacyjnej – wyniki badań CIS

Innowacje i innowacyjność są obecnie jednym z najistotniejszych wyznaczników procesów rozwoju każdego kraju, regionu i przedsiębiorstwa. Z kolei podejmowanie działań innowacyjnych determinują różne czynniki i uwarunkowania, spośród których najważniejsze jest, skąd pozyskać środki na wdrażanie innowacji. Jedną z takich możliwości jest oferta publicznego wsparcia. Przedsiębiorstwa

korzystają z takich ofert i jednocześnie stanowią one dla nich bardziej lub mniej ważny instrument finansowania innowacyjnych przedsięwzięć. Z danych Eurostatu wynika, że wśród przedsiębiorstw, które należą do sekcji D (przetwórstwo przemysłowe) ok. 56% to firmy, które skorzystały z takiej pomocy [Public Funding... 2010]. Ze względu na wewnętrzną strukturę źródeł finansowania przedsiębiorstw tej sekcji, można kraje, które były objęte badaniem CIS, podzielić na trzy grupy:

- Cypr, Austria, Niemcy, Luxemburg, Belgia, Holandia, Turcja, Hiszpania i Chorwacja: spośród ogółu przedsiębiorstw sekcji D w tych krajach odsetek firm, które skorzystały z oferty publicznego finansowania działalności innowacyjnej pochodzącego ze środków UE nie przekroczył 20% ogółu firm, które takie wsparcie uzyskały,
- Litwa, Czechy, Węgry, Portugalia, Francja, Malta i Estonia: kraje, w których przedsiębiorstwa przetwórstwa przemysłowego otrzymały środki z UE, a odsetek korzystających mieści się w przedziale 21-40%,
- Słowenia, Polska, Słowacja, Rumunia, Bułgaria i Grecja: ze środków pochodzących z UE (jako publiczne wsparcie) skorzystało ponad 40% przedsiębiorstw sekcji D, które uzyskały finansową pomoc w zakresie działalności innowacyjnej.

Polska należy do grupy krajów, w których wsparcie finansowe pochodzące ze środków UE należy do najwyższych.

Aktywność poszczególnych krajów i przedsiębiorstw sekcji D (przetwórstwo przemysłowe) w zakresie wykorzystania publicznych środków finansowych z przeznaczeniem na działalność innowacyjną, nie różni się zasadniczo od zaangażowania firm, które prowadzą działalność w ramach działu 15. Produkcja artykułów spożywczych i napojów (tab. 1). Z przedstawionych danych wynika, że średnio ok. 56% badanych skorzystało z takiej formy pomocy. Środki pozyskane przez te przedsiębiorstwa pochodziły zarówno od instytucji krajowych, które zajmują się tego typu wsparciem, jak i z różnych programów i projektów UE. Największą aktywność w ubieganiu się o wsparcie krajowe wykazały przedsiębiorstwa z takich krajów, jak Hiszpania i Chorwacja – w ich przypadku było to prawie wyłącznie źródło pomocy publicznej. Hiszpańscy przedsiębiorcy częściej korzystali z pomocy instytucji regionalnych, natomiast chorwaccy – z ofert instytucji szczebla centralnego. Jednocześnie kraje te należą do większej

Tabela 1. Struktura finansowania innowacji ze środków publicznych w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego w 2006 r.

Kraj	Przedsiębiorstwa, które otrzymały publiczne wsparcie finansowe [%]*				
	ogółem	od instytucji krajowych			z Unii Europejskiej
		razem	od jednostek szczebla centralnego	od jednostek szczebla lokalnego	
Kraje, w których udział środków z UE przekracza średnią (32%)					
Rumunia	54,1	26,1	17,4	8,7	73,9
Bułgaria	52,0	27,5	27,5	-	72,5
Polska	53,4	33,5	20,4	13,1	66,5
Grecja	58,9	42,2	42,2	-	57,8
Estonia	51,5	47,1	47,1	-	52,9
Portugalia	61,8	51,4	31,2	20,2	48,6
Węgry	52,8	56,2	55,4	0,8	43,8
Kraje, w których udział środków z UE jest niższy niż średnia (32%)					
Francja	54,9	70,4	38,3	32,2	29,6
Niemcy	57,0	73,6	23,4	50,2	26,4
Belgia	56,2	76,5	30,4	46,1	23,5
Malta	56,5	76,9	76,9	-	23,1
Holandia	57,4	85,0	56,3	28,8	15,0
Austria	63,8	86,4	41,7	44,6	13,6
Chorwacja	54,8	90,0	80,0	10,0	10,0
Hiszpania	54,2	91,4	32,4	59,0	8,6

* w krajach objętych badaniem CIS5 – dane objęte tajemnicą statystyczną

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

grupy państw, w których wsparcie krajowe dominuje nad pomocą udzielaną w ramach UE. Odsetek przedsiębiorstw, które skorzystały ze środków publicznych na finansowanie innowacji, stanowił w tych państwach odpowiednio: ponad 70% (środki instytucji krajowych) i poniżej 30% (środki z UE). Jednocześnie zwrócono uwagę na strukturę środków wewnętrznych, oferowanych w ramach wsparcia krajowego, szczególnie w Niemczech i w Belgii. Większość środków, które pozyskały zlokalizowane przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego, pochodziła przede wszystkim od instytucji regionalnych i lokalnych.

W grupie krajów, w których przedsiębiorstwa skorzystały przede wszystkim ze wsparcia z UE, zdecydowanymi liderami jest Rumunia i Bułgaria – państwa, które najpóźniej wstąpiły w strukturę unijne (w 2007 r.). W tych krajach wśród przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, które zadeklarowały skorzystanie z publicznego wsparcia, aż prawie dla 3/4 badanych była to pomoc ze strony Unii. Było to ponad 2-krotnie więcej niż średnia (ok. 32%). Do grupy tej należy również Polska. Polscy przedsiębiorcy, którzy otrzymali wsparcie finansowe z przeznaczeniem na prowadzenie działalności innowacyjnej, częściej uzyskiwali je ze środków UE (otrzymało je prawie 67% firm, które skorzystały z publicznej oferty wsparcia). Należy dodać, o czym wspomniano wcześniej, że nie jest możliwe scharakteryzowanie wszystkich krajów, ponieważ dane, które dotyczą ich gospodarki (w tym przypadku przedsiębiorstw przemysłu spożywczego) są objęte tajemnicą statystyczną (np. Czechy, Litwa czy Słowacja) lub nie są dostępne na tym poziomie analizy (np. Turcja).

Podsumowanie

Przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego korzystają z różnych źródeł finansowania działalności innowacyjnej, jednak najważniejszym są środki własne. Z kolei spośród zewnętrznych źródeł finansowania innowacji duże znaczenie mają kredyty i pożyczki bankowe. Pozostałe instrumenty finansowe (w tym np. fundusze *venture capital/private equity* i fundusze załączkowe) nie stanowią ważnego czy powszechnie wykorzystywanego źródła finansowania procesów innowacyjnych. Inne możliwości pozyskania środków zależą m.in. od finansowych instrumentów wspierających procesy wdrażania innowacji oferowanych w ramach przyjętej polityki innowacyjnej państwa. Dofinansowanie, jakie w tym zakresie mogą uzyskać przedsiębiorstwa, może pochodzić ze środków krajowych lub z budżetu UE. Firmy spożywcze w Polsce korzystały, zarówno z jednej, jak i z drugiej możliwości. Znacznie częściej dotyczyło to oferty publicznego wsparcia pochodzącego z UE, chociaż nie zawsze branżowe kryteria pozwalały na ubieganie się o pomoc. W perspektywie budżetowej 2007-2013 głównym programem wspierającym firmy z branży spożywczej jest PROW. Ważnym jest również PO Innowacyjna Gospodarka. Od 2009 r. szanse na dofinansowanie w ramach tych programów zyskały także największe firmy spożywcze, które wcześniej pozbawione były takich możliwości.

Literatura

- Baruk A.** 2009: Innowacyjność przejawia się kreowaniem innowacji produktowych. *Nowator XXI*, nr 10, s. 10-11. Community Innovation Survey. Reference Metadata in Euro SDMX Metadata Structure (ESMS). [www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/inn_esms.htm].
- European Innovation Scoreboard (EIS) 2009. Comparative analysis of innovation performance. 2010: Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- Grzybowska B., Juchniewicz M.** 2005: Bariery działalności innowacyjnej polskich przedsiębiorstw. *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, nr 4(663), s. 51-57.
- Juchniewicz M.** 2009: Innowacyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w kontekście innowacyjności sektora niskiej techniki. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XI, z.1, s. 163-167.
- Klonowski D.** 2009: Innowacyjność sektora MSP w Polsce. Rządowe programy wsparcia a luka finansowa. Ernst&Young, Warszawa.
- Mazurek-Kucharska B., Błock A., Wojtczuk-Turek A.** 2008: Społeczne determinanty innowacyjności przedsiębiorstw. Raport z badania ankietowego. Pentor Research International na zlecenie Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
- Nauka i technika w 2007 r. Informacje i opracowania statystyczne. 2008: GUS, Warszawa.
- Oslo manual: guidelines for collecting and interpreting innovation data. 3rd Edition. 2005: OECD. Eurostat.
- Public Funding of Innovation. 2010: (inn_cis5_pub). [www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database].
- Results of the Community Innovation Survey. 2006: (CIS2006) (inn_cis5). [www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database].
- Rowiński J.** 2010: Zmiany w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi. *Przemysł Spożywczy*, nr 1, t. 64, s. 14-18.
- Sosnowska A., Poznańska K., Łobejko S., Brdulak J., Chinowska K.** 2003: Systemy wspierania innowacji i transferu technologii w krajach UE i w Polsce. Poradnik przedsiębiorcy. PARP, Warszawa.

- Szulakowski M.** 2004: Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o działalność innowacyjną małych i średnich przedsiębiorstw. [W:] Uwarunkowania przedsiębiorczości (red. K. Jaremczuk). PWSZ, Tarnobrzeg.
- Tadesse S.A.** 2006: Innovation, Information and Financial Architecture. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, vol. 41(04), s. 753-786.
- Turczyk M.** 2008: Zachęty inwestycyjne z funduszy publicznych. *Przemysł Spożywczy*, nr 12, s. 22-24.
- Urban R., Szczepaniak I., Mroczek R.** 2010: Polski sektor żywnościowy w pierwszych latach członkostwa. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Woodward R.** 2003: Finansowanie innowacyjnych MŚP – główna bariera rozwoju. [W:] Innowacyjność polskiej gospodarki (red. M. Górzyński, R. Woodward). Zeszyty Innowacyjne, CASE, Warszawa.
[www.arimr.gov.pl]

Summary

Among the sources of financing the most important is enterprises own fund complemented with credit and bank loans. An important in creating the innovation activity are financial instruments supporting innovation initiating processes. Those processes are a result of implementation of state innovation policy. National budget assistance is provided by interest rate subsidies, guarantees and warranties. However, support from the EU is mainly offered in the form of various programs. In 2007-2013, food industry enterprises can benefit mainly from the Rural Development Programme. Significant support may also come from the OP Innovative Economy, especially after changes that allow to apply to the companies employing more than 750 people. Poland belongs to those countries in which food companies often benefit of public support from the EU than the national aid.

Adres do korespondencji:

dr hab. Małgorzata Juchniewicz, prof. UWM, dr Barbara Grzybowska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw
ul. Oczapowskiego 4
10-957 Olsztyn
tel. (89) 523 49 59, (89) 523 44 30
e-mail: mali@uwm.edu.pl, e-mail: barg@uwm.edu.pl